

O vzdělávání pro demokracii

„Nemůžete učit lidi, kteří nemají zájem,“ říká mírně, ale zcela přesvědčivě, s charakteristickým úsměvem Ales Bjaljatski, nejznámější běloruský obránce lidských práv, bývalý politický vězeň a vůdčí osobnost organizace Viasna. Hovoří o úspěšné škole lidských práv, kterou pořádá se svými spolupracovníky v Domě lidských práv v litevském Vilniusu pro mladé běloruské aktivisty, lidi, kteří vidí v demokracii vysněnou alternativu současného autoritativního režimu Alexandra Lukašenka. A jsou ochotni věnovat volný čas učení a celé řadě dalších aktivit, kterými doufají, že pomohou pro demokracii získat více stoupenců. Riskují proto vyloučení ze studií nebo propuštění ze zaměstnání. Demokracie je pro ně synonymem lepšího a svobodnějšího života ve společnosti, ve které může mít každý své důstojné místo. Alesovy kurzy jsou pro ně oknem do tohoto světa, ven z režimu, jehož konzervativní vzdělávací systém ovládá uniformita, strach a – jak dodává Ales s ohledem na sebe a své kolegy – denunce. Autoritativní postsovětský režim má hrůzu z otevřené diskuse, čehokoli, co představuje a o co usiluje občanská společnost, a pochopitelně z jakýchkoli „novinek“ a alternativ, i kdyby chtěli nějakí aktivisté hovořit s dětmi ve škole o třídění odpadu. Natož o toleranci, občanské angažovanosti anebo v Bělorusku stále ještě uplatňovaném trestu smrti.

Být středoškolským učitelem občanské výchovy, závidím mu. Nabitý český učební plán obsahuje úvod do všech společenských a politických věd „v kostce“ a nadto ještě povinnost poučit mladé občany trochu o demokratické praxi. A učitel ve škole si pochopitelně nevybírá studenty a neučí jen ty, kteří mají o jeho předmět zájem. A ti, kteří jsou v jeho hodinách ochotni a schopni diskutovat: jaké asi od nich dostává odpovědi na otázku Co pro vás znamená demokracie? Svobodu? Otevřenost? Respekt? Pochybuji. Spíš uslyší celou řadu kritických poznámek, z valné části oprávněných. Demokracie je komplikovaný a nedokonalý systém, který nedokáže zabránit korupci, nespravedlnosti a zneužívání moci. Demokracie nezajistí, aby se k sobě lidé chovali slušně a nemuseli se stydět za svého prezidenta, například. Většinové mínění, na němž demokratický řád stojí, není vždy automaticky správné. Přes všechny možné pojistky demokracie proti masovému zhrounutí občanů stejně víme, že je hluboká moudrost v proslulém citátu z filmu Světáci: 'Když je mezi třemi jenom jeden inteligent, tak nesmí dojít na hlasování.'

Jsem ráda, že je v České republice demokracie a ne nějaký autoritativní režim lukašenského typu. A upřímně doufám, že všichni učitelé, kteří mají v naší zemi na starosti vychovávat mládež k občanství, smýšlí stejně. Ale nedivila bych se jim, kdyby chvílemi v hodinách zatoužili mít před sebou raději skupinku odhodlaných a zapálených idealistů, takových, s jakými v Bělorusku pracuje Ales Bialjatski, než třídu, ve které může často převládat pochopitelná skepse k demokratické formě vlády a správy veřejných záležitostí jako nejlepší, nejspravedlivější a dlouhodobě nejudržitelnější (opravdu?) z dosud vyzkoušených možností variant politických systémů.

Demokracii asi nikoho nenaučíme. Ale snad je možné v občanském vzdělávání, které by se mimochodem nemělo omezovat jen na učitele občanské výchovy na základních a středních školách, ale mělo být širším projektem, o demokracii diskutovat tak, aby si především mladí lidé uvědomili, co pro ně znamená žít ve svobodě, kterou garantuje jedině demokratický systém, jaké jsou jejich nároky a jaké jsou naopak ochotni v zájmu celku přijímat omezení na svých právech a svobodách. A ti kreativnější z učitelů by se mohli s ostatními podělit, jak mladé lidi při té příležitosti také trochu nadchnout pro étos systému, který jediný, i když s chybami, dokáže sladit protichůdné názory a zájmy jednotlivých skupin. Bez trochy nadšení to, obávám se, půjde ztuha.

Gabriela Dlouhá, Prague Civil Society Centre

K tématu proběhl 14. září diskusní panel Civil [Society: Democracy and Education](#) v rámci [19. výroční konference Fora 2000 Demokracie a vzdělávání](#), spolupořádaný Asociací pro podporu demokracie a lidských práv [DEMÁS](#) a [Zastoupením Evropské komise v České republice](#). Debata byla součástí probíhajícího cyklu o [transformační politice](#). Podrobněji viz www.demas.cz.